THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
542 Dundas St. West. Telephone Trinity 6830-6831
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913

ארום אונזערע קאנאדישע ענינים

די שפעקולאציע וועגן דעם, אז א איד וועט באשטימט ווערען צום סענאט פון דער פראווינץ אנטאריא, איז דערווייל געענדיגט. די צוויי וואָכן קאנסיעס וואס זענען געווען, זענען אויסגעפילט געווארען, איין פלאץ מיט א פרוי. און דער צווייטער פלאץ איז אָפּגעגעבען אן ארבייטער פירער. אז פון אנטאריא זאָל נאָך באשטימט ווערען א איד, זענען דערווייל ניטא קיין אויסזיכטען. אָבער אויב די ליבעראלע פארטיי זאָל אין גאנצען ניט באשטימען קיין אידען צום סענאט, וועט עס פון איר זייט זיין א גרויסער טעות.

און מיר גלויבען אז אין דער ליבעראלער פארטיי זענען פאראן גענוג מענשען, וועלכע זאָלען פארשטיין, אז אזא טעות דארף ניט געמאכט ווערען, באזונדערס דאס יאָר. ווען מען ריכט זיך אויף אלגעמיינע וואלען, און די אידישע שטימע מוז איך גענומען ווערען אין באטראכט.

עס זענען נאָך פאראן סענאט־וואקאנסיעס אין דער פראווינץ קוויבעק, אין אין פרינס עדוואַרד איילענד, און די קינג רעגירונג מוז עס אין זינען האבען ביי די וויטערדיגע „אפּאָינטמענטס". עס איז א גערעכטע פאדערונג צו וועלען האבען כאָטש איין איד אין סענאט. מיר זענען באַרעכטיגט צו דעם. און די ליבעראלען מיזען אזא פאדערונג נעמען אין באטראכט. אין יעדער פון די פראווינצען. וואו עס זענען פאראן סענאט־וואקאנסיעס, הויפּטזאכלעך אין קוויבעק, זענען פאראן פאסיגע אידען פאר אזא אמט, און איינער פון זיי דארף באקומען א פלאץ אין סענאט.

און דאָ וויל מיר אגב קלאר מאכען אונזער שטעלונג צום סענאט בכלל. פאר דער צייט וואָס מיר אגיטירען פאר א אידישען פארטרעטער אין סענאט, האבען מיר אונז מאנכע פריינט אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם, אז מיר ווידערשפּרעכען זיך. באשר בכן "דער אידישער זשורנאל" האט עפליכע מאל דערקלערט, אז דער סענאט איז אן איבעריגע זאך. און דאָ וויל מיר גאר נאָך א אידען אין סענאט. ווילען מיר אונזערע פריינט בארוהיגען, אז מיר ווידערשפּרעכען זיך ניט אויף קיין האר. אונזער שטעלונג צום סענאט בלייבט ניט געענדערט. מיר באטראכטען נאָך אלעס דעם סענאט ניט נאָר אלס אן איבעריגע זאך פאר דער קאנאדער געזעצגעבונג, נאָר אויך אלס א שעדליכען ענין, און אז דאָס בעסטע אין דאָס דעמאָקראטישסטע וואָלט גע־וועזען זיין אָפּשאפונג. אָבער כל זמן דער סענאט ווערט ניט אָפּגעשאפט, און בלייבט פונקציאָנירען, זענען מיר באַרעכטיגט דארטען צו האבען פאר־טרעטערשאפט. פונקט ווי עס זענען פארטראטען אלע אנדערע גרופּען.

מיר גלויבען, אז מיר האבען זיך געמאכט גענוג קלאר וועגען דעם ענין. ביי אן אנדער געלעגענהייט האבען מיר שוין אויך געמאכט קלאר אונזער שטעלונג וועגען דער פראגע, צי די איינוואנדערונג דארף קאנטרא־לירט ווערען פון דער פעדעראלער רעגירונג אדער פון די פראווינצען. דערקלערענדיג, אז דער קאנטראל פון דער לעצטער קען נאר אריינגערעגלט כאָאס אין דער זאך. אָבער עס ווייזט שוין אויס צו זיין אויסער שום צווייפעל, אז די אימיגראציאָנס־פאליטיק פון דער ליבעראלער רעגירונג לויפט יעצט אין א צווייטער ריכטונג. דאָס איז קלאָר געווארען, ווען האָנאָריבל טשארלז סטיואַרט, צייטווייליגער מיניסטער פון אימיגראציע, האט לעצטע וואָך דערקלערט אין פּראָקאמענס, אז די רעגירונג האט בדעה אין גיכען אריינצוטראגען געזעצגעבונג, וואָס וועט טראנספערירען די אימיגראציע און קאָלאָניזאציע ענינים צו די פראווינצען. לאָזענדיג פאר זיך בלויז די ראָליע פון א "קלירינג איידזשענסי".

אזא מאַקטיק איז זיכער א פאלשע. פונקט ווי עס איז אויך ניט שטארק לויבענסווערט די ערשטע אָפּשטימונג פון פּאָרלאמענט בנוגע גט־געריכטען אין אנטאריא, וואָס איז טיילווייז אויסגעבעסערט געווארען ביי דער איבערשטימונג.

און וויכטיגע פאליטישע פאסירונגען זענען פארגעקומען ניט נאָר אין אטאוועי, נאָר אויך ביי אונז אין מאראנטא און אין מאָנטרעאל. פון וועלכע צוויי זאכען פארדינען דאָס אנדערע, אז מען זאָל זיך אויף זיי אָפּשטעלען.

פרעמיער פיירגוזאָן האט ניט נאָר פארלענגערט דאָס לעבען פון פראָ־ווינציעלען פּאָרלאמענט פון פיער אויף פינף יאָר, נאָר ער פירט אויך דורך א געזעץ, אז יעדער קאנדידאט ביי וואָלען זאָל מוזען איינלעגען א דעפּאָזיט פון צוויי הונדערט דאָלאר. ער מאטיווירט עס כלומרשט מיט דעם, וואָס ער וויל טרעפען די קאָמוניסטען, איז ערשטענס מאָרען אפילו געגען זיי קיין באגרענעצונגען ניט געמעגלעכט ווערען, אין צווייטענס ווערט איינגעפירט אזא זאך, וואָס וועט טרעפען אלעמען. און בכאוזנדערס די ארבייטער ארגאני־זאציעס. מיר ווייסען ניט, אויף וויפיעל פראָטעסטען קענען נאָך העלפען אָפּצושרייען דאָס דאזיגע געזעץ. אָבער יעדער דעמאָקראטישער מענש מוז פראָטעסטירען געגען אזא אומ'ווישר'דיגען געזעץ.

און אין מאָנטרעאל, ווערט נאָך אלעס געטריבען געגען פאָליטיק ארום דער שול־פראגע, וואו די טעג האָט זיך שוין אריינגעמישט אויך א דריטער צד. דער קאטוילישער. וואָס איז ביז יעצט געשטאנען פון דערווייל מענס. דער קאטוילישער ערץ־בישאָף פון מאָנטרעאל איז אָפּען אויסגעגעקו־מען געגען דעם שול־"ביל". וואָס ווערט יעצט פארהאנדעלט אין דער קווי־בעקער לעגיסלאטור, ווייל דאָס עפענט אן אָפענע טיר פאר יעדער גרופּע, צו קענען פאראנגען פאר זיך א סעפּעראטע שול־סיסטעם. און ווען ער האט עס געטאן אין מאָנטרעאל, האט אין דער זעלבער צייט דער קווי־בעקער קארדינאל אָפּגעשיקט אן ענליכען פראָטעסט צו פרעמיער טאשעראו.

געגען דער גערעכטער אידישער פאדערונג פון קענען דערציען די קינדער ווי געהעריג איז, פראָטעסטירען ניט נאָר די פראָטעסטאנטען, וועל־כע האבען כלומרשט קרייזדעס, נאָר אויך די קאטוילישע, וועלכע האבען שוין גאָר ניט קיין צד אין דער זאך.

העלפט דער גרעסטער דערציהונגס אינסטיטוציע איז שטאדט

דאָס אליין, וואָס דיַ בראָנזוויק עוועניו תלמוד תורה איז די גרעסטע דערציאונגס־אינסטיטוציע אין שטאדט, אין עס לערנען אין איר פיעלע הונדערטער קינדער. איז א געניגענדער באוויז, אז איר פּראָגראם אין מע־מאדען שטעלען צופרידען א גרויסען טייל פון די היגע אידישע קרייזען.

אין דאָס וואָס כמעט די מערסטע ציוניסטישע און ארטאָדאָקסישע פירער פונ'ם שטאדט, זענען גרופירט ארום דער תלמוד תורה, גיט איר דעם שטעמפּעל פון באשטעטיגונג, אז די ארטאָדאָקסישע און ציוניסטיש־הע־ברייאיסטישע קרייזען זענען מיט איר מער ווי צופרידען.

און אויב די תלמוד תורה מאכט יעצט אן אָפּיעל פאר נייע מיטגלי־דער, דארפען זיין אין תראנטא גענוג מענשען, וועלכע זאָלען דעם אָפּיעל ענטפערען.

אין תראנטא זענען זיכער פאראן גענוג אידען, וועמען עס איז צום הארצען די דערציאונגס־ארבייט פון דער בראָנזוויק עוועניו תלמוד תורה — דארפען זיי ביים בלייבען שטיין פון דערווייטערטס, נאָר ווערען אקטיווע מיטבויער.

ביי אידישער דערציאונג טאָר ניט זיין קיין פּאסיווייטעט.

ידינו לא שפכו ?...

פון מ. פעטרושקע

א געשעהעניש פון גרויסער געזעל־שאפטליכער באדייטונג פאר קאנאדער אידען בכלל און פאר טראנטאָר און אנ־טעריאָר אידען בפרט, פאסירט היינט אין טראנטא. א קאָנפערענץ פון אקטיווע געזעלשאפטליכע טוער בנוגע דער אידי־שער אימיגראציע אין קאנאדע און איהר באי־כח, דעם אידישען אימיגראנטען הילפס פאראיין, ווערט היינט דאָ אָפּגע־האלטען.

מיר ווילען אז דער לייענער זאָל אָפּ־נעבען ניט מעהר ווי עטליכע מינוט און אדיינטראכטען זיך אין דער וויכטיגקייט פון דעם דאזיגען ענין. לאָמיר אנקלאָפּען אוועלכע עס איז אידישע שטוב אין קאָ־נאדע, וועט איהר דארט געפינען א „בעני־קענליש" נאָך א „פערמיט" צו ברענגען א קרוב אהערצו. איז דאָך א סימן אז דער ענין איז וויכטיג? אמת יא? טאָ וואָלט איהר זשע וויסען, אז עס ווענדעט זיך אין אייך אליין, אין יעטוועדען מיט־גליד פון טראָנטאָר אידישער קהלה, ווי אזוי צו לעזען, אויב ניט איינגאנצען, טאָ כאָטש טייל־ווייז, די דאזיגע ברענענדיגע פראגע פון קריגען וואָס מעהר פערמיטען פאר טראָנטאָ און אומגעגענט.

* * *

טאָג־איין טאָג אויס לייענען מיר אין דער אידישער פרעסע הארצרייסענדע אר־טיקלען וועגען דער אידישער לאגע אין פּוילען; מיר לייענען, קרעכצען, און קו־מען דערמיט אָפּ. האט זיך כאָטש איינער פון אונז אָפּגעשעטצט אויף איין איינציגע מינוט זיך א פרעג צו טאָג: וואָס קען איך טאָג צו העלפען כאָטש מיט עטוואָס צו פארלייכטערען די טרויעריגע לאגע פון מיינע ברידער און שוועסטער אין דעם דאזיגען עמק־הבכה?

עס איז קיין שום ספק ניט פאראן, אז די גרעסטע שולד פאר אט דער שרעק־ליכער לאגע פון די אידען אין פּוילען ליגט אויף דער פּוילישער רעגירונג, וועל־כע האט גענומען אויף זיך די „איידעלע מיסיע", ווי לבן הארמי, „לעזור א הכל", אויסצורייסען אלעס וואָס לאָזט זיך פון אידישע הענט, און צו דער זעלבער צייט ניט געבען קיין מעגליכקייט דעם אידישען ארבייטער און דעם „דעקלאסירטען" הענדלער צו פאדרינען אויף ברויט.

מיר ווייסען זעהר גוט, אז וואָלט די פּוילישע רעגירונג אנערקענט אין דער פראקטיק די אידישע איינוואוינער אין פּוילען אלס גלייכבארעכטיגטע ברידער, ניט נאָר צו רייסען פון זיי די הויט אין דער פארם פון שטייערן, נייערט אויך צו זאָרגען פאר זייערע נויטען, ווי זי טוט דאָס פאר די פּוילישע ברידער פון דער קריסטליכער רעליגיע אין פּוילישער נאָ־ציע, וואָלטען מיר געהאט דעם אמת'ן גו־טען ווילען און דעם פּשוט'ן ווישר'דיגען פארשטאנד צו זאָרגען פאר די דאזיגע וועלכע ווערען רואינירט א דאנק די „ייע עקאָנאָמישע פּראָצעסען און געוועצען וועלכע קומען פאר אין פּוילען און דער אלגעמיינער עקאָנאָמישער טאָקטיק, איז קיין ספק ניטאָ, אז זי וואָלט געקענט א סך פארלייכטערען דעם ביטערען און מיט פארצווייפעלטען גורל פון די אידען אין פּוילען.

האט זי דאָס אבער ניט. מען זעהט ניט דעם גוטען ווילען פון די פּוילישע מאכט־האבער צו פארטראכטען זיך אי־בער דער דאזיגער פראגע. און ניט נאָר די רעגירונג: די פּוילישע מאסען, די מער־הייט פון פּוילישען פאָלק שטעקט טיף אין דעם זומפּ פון זאָאָלאָגישען אנטיסע־מיטיזם. איהר מענט זיין זיכער, אז קיין איין רעגירונג אין פּוילען וועט זיך ניט האלטען ביי דער מאכט קיין צוויי טעג, אזוי שנעל ווי זי וועט זיך צוריהרען צו לעזען דעם דאזיגען פּראָבלעם אויף א ראַ־דיקאלען אופן. יעדע רעגירונג וועלכע וועט אויסשטרעקען א־האנט צו העלפען די דאָרטיגע אידען אין דער פארם פון אריינגעהמען אן ארבייטער און אנגע־שטעלטען אין מלוכה אונטערנעהמונגען, וועט האבען צו טאָן מיט ברייטע פּוילי־שע מאסען, אנהויבענדיג מיט די קריסט־ליכע דעמאָקראטען (די פארטיי פון די קאטוילישע־פרומע, אומבאוואוסטזיניגע און אנטיסעמיטישע ארבייטער) און ענ־דיגענדיג מיט די נאָראָדאוועצס, וועלכע וועלען ניט וועלען ארויסלאזען די פאר־כאפּטע פּאזיציעס פון זייערע הענט. מיר געדענקען זעהר גוט דעם ענטפער וואָס דער גרעסטער רוב טראמוויי־ארבייטער האבען געגעבען בעת מ'האט מיט צרות אריינגעוועצט צוויי אידישע ארבייטער ביי די טראמוויייען. ווען ניט די אנטי־סעמיטישע שטעלונג פון די וואָרשאָווער טראמוויי־ארבייטער, וואָלט זיכער די וואָרשאָווער טראמוויי געזעלשאפט ניט געהאט דאנענען אז אויך אידישע ארבייט־טער זאָלען ארבייטען דארט.

און די טשינאָוניקעס. וועל עס קען ניט דאָס פּוילישע בעאמטענטום. ווי קליין מעפּעלדיג זיי זענען, האבען זיי אבער גרויסע קעפּ פול מיט חיה'שען אנטיסע־מיטיזם, און וואו זיי קענען א שטאָך טאָג א אידען, טוען זיי עס. און אויב די רע־גירונג וועט מאכען א פּראָוואָ אריינצו־נעהמען צווישען איהרע צעהנדליגער טוי־זענטער בעאמטע א געוויסע צאָהל אידען, וועט די דאזיגע רעגירונג קיין איין שטו־מע ניט האבען ביי די קומענדיגע וואה־לען פון די פּוילישע בעאמטע.

אבער לאָמיר אנגעהמען, אז עס וועט זיך שטעלען אין דער שפּיץ פון דער פּוי־לישער רעגירונג א מענש מיט א דיקטא־טאָרישע האנט, און צו דער זעלבער צייט האבען דעם גוטען ווילען צו דערליידיגען די אידען פראגע, און וועט זיך ניט אָפּ־שטעלען פאר קיין שום זאך און וועט אריינגעהמען די ארויסגעפאלענע אידישע ארבייטער צוריק אין די מאבאק־מאנא־פאָל פאבריקען, די אין די וועלדער, אין די מוניציפּאלע און רעגירונגס אנשטאלטען, לאָמיר אנגעהמען אז עס קומט שוין אזא אידעאלע צייט, וועט דאָס זיכער זיין א פארלייכטערונג, א גרויסע פארלייכטע־רונג פאר־אַ געוויסע צאָהל אידען, אבער פאר די גרעסטע אידישע מאסען אין פּוי־לען וועט נאָך אלץ שטעהן די פראגע „וואָס טיט מען מיט מאָרגען?" פונקט ווי זי שטעהט פאר זיי יעצט.

* * *

ווען דעפּוטאט יצחק גרינבוים האט מיט דריי יאָהר צוריק אויף דער קאָנווענ־שאן פון אמעריקאנער אידישען קאָנגרעס געוואָרבען דאס שלאָג־וואָרט „אז עס זע־נען אין פּוילען פאראנען א מיליאָן אידען ציוניסט", האט דער דאזיגער זאך גרויס בוימ'ס זיינערצייט ארויסגערופען פאר־שייערענע קאָנאָמישער ערענסנאָרען, ערענסטע און חזק־מאכענדיגע. דער אמת איז אבער פארט אזוי, אז א מיליאָן אידען פון פּוילען מוז־זען געהאלפען ווערען אויסצואוואנדערען און צו געפינען זייער מקום מנוחה אין אנדער לאנד.

די אידען אין פּוילען האבען אין דער בעסטער און גלעדצענדסטער צייט, אין דער צייט ווען וואַרשא, טאָמאשאָוו, לאָדזש זאוויערטשע און אנדערע אינדוס־טריעלע צענטערס האבען געהאט פאר זיך לייכט נאָך ווענינער. פשוט גערעדט, פאר קאָסט־פּרייז. ניט איין איר אין פּוילען פאהרט ניט ארויס בלויז דערפאר וואָס ער האט ניט גענוג געלט אויף רייזע־אויס־גאבען.

מ'האט איבערגעלאָזט, באלד אין אָנ־פאנג פון דער וועלט־מלחמה, דעם „הי־אס" אליין צו טון די ארבייט, און זיי נאָך איינגאריכט. נאָר א דאנק א פאר באוואוסטזיניגע יחידים וועלכע האבען געפיהרט די „היאס" ארבייט אין אמע־ריקע, טראָץ די פארברעכערישע גלייכ־גילטיגקייט מצד די יאהדישע קאָרפּאָ־קעפּ, נאָר א דאנק דעם האבען קנאפּע זעקס הונדערט טויזענט אידען זיך ארויס־גערעטעוועט פון ערגסטען נויט. און די דאזיגע זעקס הונדערט טויזענט אידען זענען יעצט א וויכטיגע שטיצע פאר זיי־ערע קרובים אין איירָאָפּע.

איצט טאָרען מיר דעם דאזיגען פעה־לער ניט איבערזאָהרען. מיר מוזען לייזען דעם גאנצען טראָפּ פון אונזער הילפס אר־ביט אויף העלפען אויסוואנדערען אזוי־פיעל אידען פון פּוילען, וויפיעל עס וועט זיך לאָזען. זאָלען געשטאַרקט ווערען די הענט פון דן אידישע מיגראציע־אָרגאני־זאציעס איבער דער וועלט! ז אָ ל אונזער איינענע אי־מיגראציע־אָרגאניזאציע דער אידישער אימיג־ראנטען הילפס פאר־אין דער מאָנטרעאל. עס איז א גערעכטע פאָדערונג צו וועלען האבען כאָטש איין אידישע אָרגאניזאציע אין מאָנטרעאל, מיר זענען באַרעכ־טיגט צו דעם. און די ליבעראלען מיזען אזא פאָדערונג נעמען אין באטראכט. אין יעדער פון די פּראָווינצען. וואו עס זענען פאראן סענאט־וואקאנסיעס, זענען פאראן פאסיגע אידען פאר אזא אמט, און איינער פון זיי דארף באקומען א פלאץ אין סענאט.

און דאָ וויל מיר אגב קלאר מאכען אונזער שטעלונג צום סענאט בכלל. פאר דער צייט וואָס מיר אגיטירען פאר א אידישען פארטרעטער אין סענאט, האבען מיר אונז מאנכע פריינט אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם, אז מיר ווידערשפּרעכען זיך. באשר בכן "דער אידישער זשורנאל" האט עפליכע מאל דערקלערט, אז דער סענאט איז אן איבעריגע זאך. און דאָ וויל מיר גאר נאָך א אידען אין סענאט. ווילען מיר אונזערע פריינט בארוהיגען, אז מיר ווידערשפּרעכען זיך ניט אויף קיין האר. אונזער שטעלונג צום סענאט בלייבט ניט געענדערט. מיר באטראכטען נאָך אלעס דעם סענאט ניט נאָר אלס אן איבעריגע זאך פאר דער קאנאדער געזעצגעבונג, נאָר אויך אלס א שעדליכען ענין, און אז דאָס בעסטע אין דאָס דעמאָקראטישסטע וואָלט גע־וועזען זיין אָפּשאפונג. אָבער כל זמן דער סענאט ווערט ניט אָפּגעשאפט, און בלייבט פונקציאָנירען, זענען מיר באַרעכטיגט דארטען צו האבען פאר־טרעטערשאפט. פונקט ווי עס זענען פארטראטען אלע אנדערע גרופּען.

מיר גלויבען, אז מיר האבען זיך געמאכט גענוג קלאר וועגען דעם ענין. ביי אן אנדער געלעגענהייט האבען מיר שוין אויך געמאכט קלאר אונזער שטעלונג וועגען דער פראגע, צי די איינוואנדערונג דארף קאָנטרא־לירט ווערען פון דער פעדעראלער רעגירונג אדער פון די פּראָווינצען, אז דער קאָנטראל פון דער לעצטער קען נאָר אריינגערעגלט כאָאס אין דער זאך. אָבער עס ווייזט שוין אויס צו זיין אויסער שום צוויי־פעל, אז די אימיגראציאָנס־פאָליטיק פון דער ליבעראלער רעגירונג לויפט יעצט אין א צווייטער ריכטונג. דאָס איז קלאָר געווארען, ווען האָנאָריבל טשארלז סטיואַרט, צייטווייליגער מיניסטער פון אימיגראציע, האט לעצטע וואָך דערקלערט אין פּראָקאמענס, אז די רעגירונג האט בדעה אין גיכען אריינצוטראגען געזעצגעבונג, וואָס וועט טראנספערירען די אימיגראציע און קאָלאָניזאציע ענינים צו די פּראָווינצען. לאָזענדיג פאר זיך בלויז די ראָליע פון א "קלירינג איידזשענסי".

אזא מאַקטיק איז זיכער א פאלשע. פונקט ווי עס איז אויך ניט שטארק לויבענסווערט די ערשטע אָפּשטימונג פון פּאָרלאמענט בנוגע גט־געריכטען אין אנטאריא, וואָס איז טיילווייז אויסגעבעסערט געווארען ביי דער איבערשטימונג.

אין וויכטיגע פאָליטישע פאסירונגען זענען פארגעקומען ניט נאָר אין אטאוועי, נאָר אויך ביי אונז אין מאראנטא און אין מאָנטרעאל. פון וועלכע צוויי זאכען פארדינען דאָס אנדערע, אז מען זאָל זיך אויף זיי אָפּשטעלען.

פרעמיער פיירגוזאָן האט ניט נאָר פארלענגערט דאָס לעבען פון פּראָ־ווינציעלען פּאָרלאמענט פון פיער אויף פינף יאָר, נאָר ער פירט אויך דורך א געזעץ, אז יעדער קאנדידאט ביי וואָלען זאָל מוזען איינלעגען א דעפּאָזיט פון צוויי הונדערט דאָלאר. ער מאטיווירט עס כלומרשט מיט דעם, וואָס ער וויל טרעפען די קאָמוניסטען, איז ערשטענס מאָרען אפילו געגען זיי קיין באגרענעצונגען ניט געמעגלעכט ווערען, אין צווייטענס ווערט איינגעפירט אזא זאך, וואָס וועט טרעפען אלעמען. און בכאוזנדערס די ארבייטער ארגאני־זאציעס. מיר ווייסען ניט, אויף וויפיעל פּראָטעסטען קענען נאָך העלפען אָפּצושרייען דאָס דאזיגע געזעץ. אָבער יעדער דעמאָקראטישער מענש מוז פּראָטעסטירען געגען אזא אומ'ווישר'דיגען געזעץ.

אין אין מאָנטרעאל, ווערט נאָך אלעס געטריבען געגען פאָליטיק ארום דער שול־פראגע, וואו די טעג האָט זיך שוין אריינגעמישט אויך א דריטער צד. דער קאטוילישער. וואָס איז ביז יעצט געשטאנען פון דערווייל מענס. דער קאטוילישער ערץ־בישאָף פון מאָנטרעאל איז אָפּען ארויסגעקו־מען געגען דעם שול־"ביל". וואָס ווערט יעצט פארהאנדעלט אין דער קווי־בעקער לעגיסלאטור, ווייל דאָס עפענט אן אָפענע טיר פאר יעדער גרופּע, צו קענען פאראנגען פאר זיך א סעפּעראטע שול־סיסטעם. און ווען ער האט עס געטאן אין מאָנטרעאל, האט אין דער זעלבער צייט דער קווי־בעקער קארדינאל אָפּגעשיקט אן ענליכען פּראָטעסט צו פרעמיער טאשעראו.

געגען דער גערעכטער אידישער פאדערונג פון קענען דערציען די קינדער ווי געהעריג איז, פּראָטעסטירען ניט נאָר די פּראָטעסטאנטען, וועל־כע האבען כלומרשט קרייזדעס, נאָר אויך די קאטוילישע, וועלכע האבען שוין גאָר ניט קיין צד אין דער זאך.

פארפעסטיגט דעם פונדאמענט

פון הרב י. גארדאן

בכדי צו איבערצייגען זיך אויפ'ן איינפלוס פונ'ם רעליגיעזען חנוך איף דעם היגען געבוירענעם קינד איז ווערט צו באקענען זיך מיט די צעירי ישראל גרופּען־ווען וועלכע ווערען פארשפּרייט אין אלע גרעסערע אידישע ישובים.

דיעזע יונגע גרופּע טרעפט איהר אין "בית מדרש לצעירים" פון בראָנזוויק עוו. תלמוד תורה שבת פריה דאוונען בצבור מיט זעהר א שעהנע איינריכטונג וואָס וועט אויך באַייסטערען.

שבת נאָך מיטאג לערנענדיג בכנופיא אדער פּראָווענדיג שלש סעודות מיט גע־זאנג קלאנגען פון מיסטישע זמירות.

איהר וועט שטארק הנאה האבען פון דעם עונג שבת וואָס דערגעהענטערט אויך צו העכערע ספערען.

זיי זעהען אויס פיזיש העלריש ניט קנאפּער פון די נאסען אָרומטרייבער.

זייער געזיכט זאָגט עדות אויף זייער באוואוסטזיין, נאציאָנאלע גאוה, אדענט־ליכקייט און גוטע אויפפיהרונג ווי עס פאסט פאר אינטעליגענטע קינדער וואָס לייגען תפילין טעגליך, פּראָקטיציר־ען מצוות און שטודירען אידישע ספרים.

איהר וועט לאנג ניט טראכטען צו באשטימען אז דיעזע חשוב'ע קינדער וואָס זיינען באציערט מיט'ן תורה קרוין באקלאָגט מען זיך אָפּט וועגען אידי־שען קינד, און מען גיט אָן א סך תירוצים, מען פארגעסט אָבער אין זאך — שולדיג אין דעם איז דער פארנאכלעסיגטער רע־ליגיעזער חנוך.

כל זכן עלטערען וועלען זיין פאסיוו אין באצוג פון תורה־ערציהונג, כלל טוער וועלען זיך בלויז אָפּגעבען צו אנטוויקלען פיזיש געזונט די יוגענט, קען מען דער־ווארטען נאָך אן ערגערען צושטאנד, און הלואי וואָלט שנעל ווי מעגליך אויפגע־וועקט געווארען דער חשק פון אלעמען צו פאראינטערעסירען זיך צו פארגרעסערען און אויך פאראייניגען די אלע ביז יעצטי־גע עקזיסטירענדע תורה־אנשטאלטען אין א מעכטיגע דערציהונגס ארגאניזאציע. צו פארוואָרנען אלע היגע קינדער פון דערציי־הונגס עלטער מיט אן עכט נאציאָנאל רע־ליגיעזען חנוך אויפ'ן ריכטיגען טראדי־ציאָנעלען ארט אין מאָדערנע גוטע ביל־דונגס. וואו די קענטענס פון העברייאיש זאָל ניט שטערען די תשוקה צו לערנען א סך רש"י, גמרא און דינים מיט א באציי־הונג פון קדושה צו אידישע ספרים, און דאָן וואָלטען מיר ווידער געקענט אנפאנ־גען דערצעהלען שפּאס מעשות וועגען אידישען גזלן, וואָס האָט באהאלטען זייגע כלי זין אין טלית זאָק.

דאָס הינדערט די פאראינטערעסירטע דער אונטערוועלט, און אויף די רשימות טער פון אפּגעבען זיך מיט פארצוליינגען די חנוך טעטיגקייט און אנדערע טיילען פון שטארט. עס האלט צוריק פון פארמיר־לירען קאָמיטעס צו באזוכען יענע עלטע־רען וואָס באקימערען ניט נאָר זיך אויפגען די ערציהונג פון זייערע קינדער.

מיר קענען זיך ניט ערלויבען צו פאר־לאָזען דיעזע, אויסערגעוועהנליכע גלייכ־גילטיגקייט פון עלטערען עס זאָל ווייטער אזוי אָנגעהן.

"מתרפה במלאכתו חבר לאיש משחית" דער וואָס טוט ניט זיינע פליכטען רופט איהם דער תנ"ך מיט'ן אָנגעוועהטאנטען נאָמען משחית.

טהוט אייער פליכט ווען א קאָמיטע וועט אייך באזוכען, אָבער בעסער איז, זייט ניט קיין "מתרפה בלאכה", ווערט א קאָמיטע מענש פאר זיך זעלבסט, קומט צו צום אָפּס פון תלמוד תורה בראָנזוויק עוו. באטראכטט דעם ערפאָלג פון די קינ־דער, צייכענט אייער נאָמען אלס יעהר־ליכער מיטגלייער, אָדער לפחות שיקט אריין אייער בייטראג ביי פאסט.

לגמרי אפּזאגען זיך פון פליכטען, הייסט באטייליגען זיך אין אונטער־גראָ־בען דעם פונדאמענט פון דער אומה.

גענאנגען פון פעלקער

פון גרשון פאָמעראַנץ.

האלט איך אין האנט די קאָרעקטור־בלעטער פון א בוך אין אידיש "ריינאס" — געזאנגען פון ליטווישען אין לעטישען פאָלק.

הונדערטער יארען לעבען אידען צווי־שען די פעלקער. אָבער אוריה קאָצענע־לענבאָגען, האָט דער ערשטער זיך פאר־טיפט אין די וואונדערליכע אייביג קינ־דישע געזאנגען, וואָס אטעמען אויפ'ן לייענער מיט אורשפּרונגליכען געצענדרי־נערישען הויך. קלינגען אָפּ מיט פונעלי־שען געזאנג, מיט ווינט און קאָסע־קלינ־גערייז. דערציילען פון ארעמקייט און אייביגער פראצע אונטער'ן טאָפּעלטען יאָך פון פריץ און צאר.

דאָס געזאנג באוויזט, אז דאָס שוואַרצע מעקענע ברויט, פארזופט מיט קוואליץ וואסער, אין יאָך און אין גע־וואו מען רויבט אויעך דאָס כלה־מיידל און די ברידער יאָגען זיך מיט ווילדקייט נאָכ'ן צונג־גנב'עטען שוועסטערל, וואו וואָלף און בער פראָזען התונות, דאָס געזאנג פון געשמידטע אין קייטען, פון דרעשער און האָלץ־העקער און פעלר, פעלד, מען זייט, מען אחרעט, מען שניידט, מען פעלעט, מען יאָגט זיך אויף פערד און דאָס אייביג פארבענטעט מיידעל אין שרעק און אין אומעט פאר־שעמט — אדער האפערייג מיט איר ליבע, פארפירט ווי אין מיט קלאָנגען פון "פאָיאַרקעס" און הארץ־צוברעכענדיגער בענקשאפט און לידער פון יתומים טולענדיג זיך אויף די קברים פון מאמעס, די לעמבע און ליפּ־בוימער, וועמענס וואָרצלען עס האבען פאדקרעמ־פעוועט די גלידער פון מאמעלע.

און לידער פון שנורען, פאר"חלשכ־טע אין־, פארפיינטע פון בייזע שוואַרצע און נאָך א שפע פון קלאָנגען און פארבען.

הונדערטער לידער פריש אויבערגע־דיכטעט אוא וואונדערבארער אפּשיי פאר'ן פאָלקס־געפיל, עס רוכט זיך, אז אַצענעלענבאָגען האט פאר זיך שטענדיג די באַייסטערונג פון געטהאו אלס לעסינג. נאָך אין יאָר 1759 שרייבט דער גרויסער דייטשישער דראמאטורג און קריטיקער, לעסינג:

"די ליטווישע "ריינאס" וואָס ווערען געזונגען פון ארעמען דארפס־מיידל, מען קאָן דערפון לערנען, אז הינטער יעדען הימעל־שטריך קאָנען דיכטער ווערען גע־בוירען".

שפּעטער האט דער וואונדערליכער געטהע, אויף א דערשינענער דייטשער איבערזעצונג פון די "ריינאס" אין יאָר 1825 אויסגענוצט פאר אן אנהויב צו זיין אפּרוף וועגען זיי, אט די שורה:

"ווידער אמאָל איז מיינער א וואונש מקוים געווארען".

אין דעם אריינפיר, וואָס איז אגב א גרינדליכע אפּהאנדלונג וועגען די "ריי־נאס" ברענגט קאצענעלענבאָגען זייער אינטערעסאנטע פארגלייכונגען מיט אידי־שע פאָלקס לידער:

"ביי אונז אידען איז דאָס זאמלע־ניש פון אונזער פאָלקלאָר נאָך גאר יונג.

האבען מיר עד הוים אזוינע משונה'־דיגע באנעמען ביי אונזער אינטעלענענץ.

אדער מען רעכענט, אז מיט א פיעל טויזענט־יעריגער קולטור זענען מיר ווינ־ציג קולטורעל און מען גייט אוועק צו פרעמדע קולטורען.

דוקא אונזערע מוזיצירענדע, וואָס האבען באדארפט ציען דעם ווייבריערענדי־גען נשמה־צאפּעל פון אוראלטען עבר, אדער מיר האבען אזעלכע קנאים, וואָס האלטען דאָס מאמישע ווייז ליד, פאר א קינדער שטיפערישער שפּיל און העוויהלע, יתומישע און כלה ליד, ליד פון אידישער ארבייט פאר — ווינציג פאלקסטימליך".

דער באַרימטער פארשער פון אי־דענטום אין ליטע, דער רוס בערשאָעקי, האָט אין סוף פון פאָרזעגען יאָרהונדערט פארגעלעגט מען זאָל בכדי אפּציואוארפען די בלבולים אויף אידען פון מכלומרשטע עשירות, ציוויזקייט און פארקויפטקייט, איבערצוזעצען די אידישע פאָלקס לידער, וואו עס איינגט זיך אזוי פיעל פון ארעמ־קייט און דחקות, פאמיליען איבערגעבענ־קייט און טרייקייט.

אוריה קאצענעלענבאָגען, וועמען דער גורל האָט געטראָפען צו ווערען פארוואָ־געלט אין ווייטען קאנאדע, דרוקט אין טאראנטא דאָס "ריינאס" בוך (אריינגע־געבען פון דער היגער אידישער קולטור געזעלשאפט) עס וועט אודאי זיין א ווייט־טיגער ביישטייער פאר אונזער ליטעראַ־טור. א ווערק פון גרינטליכער פארשונג, און דער עיקר אזוי מייסטערהאפט איבער־געזעצט.

העלפט דער גרעסטער דערציהונגס אינסטיטוציע איז שטאדט

דאָס אליין, וואָס די בראָנזוויק עוועניו תלמוד תורה איז די גרעסטע דערציאונגס־אינסטיטוציע אין שטאדט, אין עס לערנען אין איר פיעלע הונדערטער קינדער, איז א געניגענדער באוויז, אז איר פּראָגראם אין מע־מאדען שטעלען צופרידען א גרויסען טייל פון די היגע אידישע קרייזען.

אין דאָס וואָס כמעט די מערסטע ציוניסטישע און ארטאָדאָקסישע פירער פונ'ם שטאדט, זענען גרופירט ארום דער תלמוד תורה, גיט איר דעם שטעמפּעל פון באשטעטיגונג, אז די ארטאָדאָקסישע און ציוניסטיש־הע־ברייאיסטישע קרייזען זענען מיט איר מער ווי צופרידען.

און אויב די תלמוד תורה מאכט יעצט אן אָפּיעל פאר נייע מיטגלי־דער, דארפען זיין אין תראנטא גענוג מענשען, וועלכע זאָלען דעם אָפּיעל ענטפערען.

אין תראנטא זענען זיכער פאראן גענוג אידען, וועמען עס איז צ